Київський державний університет культури і мистецтв

КЛЮЧКО Юлія Миколаївна

УДК 379.8 + 021.3

ШЛЯХИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОГО СПІЛКУВАННЯ МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ «КЛУБ - БІБЛІОТЕКА»

13.00.05 - соціальна педагогіка

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1998

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському державному університеті культури і мистецтв Міністерства культури і мистецтв України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор ЗАГАДАРЧУК Галина Миколаївна, Київський державний університет культури і мистецтв, професор кафедри менеджменту культурно-дозвіллєвої діяльності.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор МАЙБОРОДА Василь Каленикович, Українська академія державного управління при Президентові України, вчений секретар;

кандидат педагогічних наук, доцент КАЩУК Олена Іванівна, Київський державний університет культури і мистецтв, доцент кафедри бібліографознавства.

Провідна установа: Український центр культурних досліджень, лабораторія соціології культури і дозвіллєвих проблем, Міністерство культури і мистецтв України, м.Київ.

Захист відбудеться «27» листопада 1998р. о 14.30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.807.02 при Київському державному університеті культури і мистецтв (м.Київ - 133, вул. Щорса, 36).

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці при Київському державному університеті культури і мистецтв (м.Київ. вул. Щорса, 36).

Загальна характеристика дослідження.

Вступ

У складних умовах державотворення України і пов'язаним з цим пробудженням самосвідомості, духовного відродження українського народу одне з найважливіших місць у перебігу даних процесів належить культурі, яка є могутнім чинником впливу на людську свідомість, формування моральних засад особистості.

Однією з головних проблем, які стоять сьогодні перед соціально-культурною сферою, є формування світогляду, духовних і моральних цінностей нації, зокрема молоді, виховання нової особистості – громадянина, патріота, освіченої і культурної людини.

Втім, загострення економічної кризи, соціальна та політична нестабільність в країні відповідним чином відбиваються на духовно-культурних потребах молоді, її дозвіллі. Останнім часом склався своєрідний духовний та ідейний вакуум, згортаються громадські форми культурного життя. Значна частина молоді відійшла від користування послугами закладів культури клубного типу, які все більше комерціалізуються.

Криза соціально-культурної сфери, як прояв загальної кризи суспільства, ставить молодь в маргинальну ситуацію, так як культура є основним способом соціалізації молоді, її вростання в суспільне життя.

Загалом, ситуацію, що склалась в Україні, можна визначити як стан суперечливої розбіжності між зростаючою потребою суспільства в піднесенні соціокультурного, професійного, творчого рівня молоді та низькими відтворюючими можливостями її сучасного дозвілля. Все це зумовило необхідність проведення дослідження " Шляхи організації соціально-орієнтованого спілкування молоді в процесі функціонування педагогічної системи "клуб – бібліотека".

Актуальність теми. Молодь - це головний капітал суспільства, що розвивається. На його репродукування повинні бути спрямовані зусилля в галузі культури, дозвілля, комунікації. Необхідно формувати самостійні суб'єкти діяльності у всіх сферах суспільного життя, яким притаманні свободомислення, воля і компетентність, певна економічна і організаційна незалежність, висока національна свідомість. Для цього потрібні відповідна «жива» комунікація, об'єднання незалежного творчого характеру.

Аналіз практичного досвіду, як вітчизняного, так і зарубіжного, свідчить, що саме такими об'єднаннями незалежного творчого характеру виступають клуби за інтересами при бібліотеках. Під час занять у учасників цих колективів формуються високі моральні якості, що характеризують їх ставлення до людей, соціально-психологічна компетентність, соціально-орієнтовані навички спілкування.

Розробляючи теоретичні засади соціально-орієнтованого спілкування молоді в процесі функціонування системи «клуб-бібліотека», ми спиралися на наукові дослідження в галузі філософії, загальної та соціальної психології, педагогіки, культурології, соціально-культурної діяльності, соціології молоді, соціології дозвілля, бібліотекознавства.

Дослідження проблеми формування соціально-орієнтованих навичок спілкування молоді в процесі соціально-культурної діяльності грунтується на фундаментальному вивченні соціально-психологічних механізмів спілкування (Бехтєрєв В.М., Бодалєв А.А., Буєва Л.П., Добрович А.Б., Ємельянов Ю.Н., Ковальов А.Г., Крижанська Ю.С., Ломов Б.Ф., Паригін Б.Д., Поршнєв Б.Ф.), особливостей дозвіллєвого спілкування молоді (Бєлоножко Л.Г., Мартинюк І.О., Миронюк О.Г., Піча В.М., Подоленко А.Г., Поплавський М.М., Стрельцов Ю.А., Трегубов Б.А., Шкурін В.Н.). Вплив любительських об'єднань на формування соціально-орієнтованих навичок спілкування розглянуто в працях Лепуонюса Л.А., Ліхачова Д.С., Новікової І.А., Пермінової С.В., Пономарчук Н.Д., Тарасюк Н.М.

Особливе значення для розробки авторської класифікації форм соціально-культурної діяльності мають праці Водзинської В.В., Загадарчук Г.М., Клемантович М.Б., Косенко Л.М., Сасихова О.В., Суртаєва В.Я., Тріодіна В.Є., Хітарової Е.Й.

Визначення бібліотеки як центру організації дозвіллєвого спілкування молоді знаходимо у працях Багрова І.Ю., Девіса Д.І., Дюмаздьє Ж., Мелентьєвої Ю.П., Олозоєвої Г.К., Осипової І.П.

Педагогічні можливості спілкування розкрито Леонтьєвим О.О., Сухомлинським В.А. Ільїним Є.Н., Тріодіним В.Є., Мудриком А.В., Куракіним А.Т., Макаренко А.С., Новіковою Л.І., Чернишовим І.Б., Зязюном І.А. та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових робіт, система «клуб - бібліотека», в основному, розглядалась як засіб виховання, форма пропаганди книги та керівництва читанням. Тобто роль клубу за інтересами при бібліотеці, як школи спілкування, не була предметом спеціального дослідження.

Тому в сучасних умовах великого значення набуває узагальнення та систематизація теоретичних знань та науково-практичного досвіду організації соціально-орієнтованого спілкування в процесі функціонування системи «клуб - бібліотека». Такий підхід до даної проблеми дає змогу усунути суперечність між закладеними виховними можливостями впливу змістовного дозвіллєвого спілкування та реальними результатами його використання в установах культури.

Потреба визначення основних шляхів організації соціально-орієнтованого спілкування в процесі соціально-культурної діяльності молоді зумовила вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота «Шляхи організації соціально-орієнтованого спілкування молоді в процесі функціонування педагогічної системи «клуб - бібліотека» має тісний зв'язок з Національними державними програмами «Культура. Просвітництво. Дозвілля.», «Молодь і дозвілля», «Молодь України», «Програма нової освіти», з «Концепцією Київського державного університету культури і мистецтв» по вдосконаленню професійної підготовки фахівців соціально-культурної сфери.

Мета дослідження полягає у створенні науково-обгрунтованої та експериментально перевіреної педагогічної програми формування шляхів організації соціально-орієнтованого спілкування молоді в процесі культурно-дозвільної діяльності.

Відповідно до мети було визначено такі завдання дослідження:

1. Проаналізувати та систематизувати вітчизняні та зарубіжні дослідження з проблем дозвіллєвого спілкування молоді у поліфункціональних закладах культури.
2. Розробити класифікацію форм і методів роботи з молодіжною читацькою аудиторією з метою організації педагогічних дій по формуванню цінних комунікативних якостей та задоволення її духовних потреб, інтересів.

3. Розкрити роль і місце любительських об'єднань в процесі організації соціально-орієнтованого спілкування молоді.
4. Експериментально розробити моделі спілкування молоді засобами бібліотечної та соціально-культурної діяльності.

У ході дослідження було застосовано комплексну методику, яка включала: вивчення та аналіз досвіду діяльності поліфункціональних установ культури, включене і опосередковане педагогічне спостереження, письмові та усні опитування, соціометрію, методику дослідження рівня комунікативних здібностей, аналіз читацьких формулярів, педагогічний експеримент.

Базою дослідження було визначено: клуб «Співрозмовник» при бібліотеці Будинку культури с.Новосілки Києво-Святошинського району, ряд установ культури клубного типу Кіровоградської області.

Дослідження проводилось поетапно.

На першому етапі (1993 - 1994 рр.) визначилися і конкретизувалися об'єкт, предмет дослідження, уточнювалися завдання, методи дослідницької роботи, здійснювався аналіз наукової літератури з проблем дослідження; було узагальнено досвід установ культури, зафіксований в практичній діяльності, в методичних розробках, документах, періодичних виданнях.

На другому етапі (1995 - 1996 рр.) здійснено класифікацію форм і методів роботи з молодіжною читацькою аудиторією з метою організації педагогічних дій по формуванню цінних комунікативних якостей на основі врахування особливостей діалогу, монологу та полілогу як різновидів спілкування; розроблено програму і методику експериментальної роботи.

На третьому етапі (1997 - 1998 рр.) було проведено констатуючий та формуючий експеримент, апробацію моделі педагогічної програми організації соціально-орієнтованого спілкування молоді в процесі функціонування системи «клуб - бібліотека»; зроблено узагальнення результатів дослідження, формулювання його висновків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у визначенні форм і методів соціально-культурної діяльності, властивих системі «бібліотека - клуб», що одночасно сприяють формуванню соціально значущих духовних потреб, запитів та комунікативних навичок спілкування молоді. На основі виявлення можливостей свідомої та цілеспрямованої регуляції роботи по формуванню духовної та комунікативної культури читачів, основних типологічних

характеристик атмосфери та динаміки спілкування молодіжної аудиторії розроблено модель педагогічної програми організації соціально-орієнтованого спілкування молоді в процесі функціонування системи «клуб - бібліотека»; сформульовано перелік комунікативних знань, умінь та навичок, як складової частини професіограми педагога соціально-культурної сфери.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропонована, перевірена і апробована на практиці модель організації соціально-орієнтованого спілкування молоді може бути використана в спільній діяльності бібліотек і закладів культури клубного типу, що значно активізує їх роботу. Розроблений дисертантом лекційно-практичний і прикладний курс «Культура спілкування» сприятиме вихованню неформальних лідерів молодіжного дозвілля.

Вірогідність наукових положень, висновків та рекомендацій забезпечується теоретичним обґрунтуванням та цілеспрямованим використанням системи методів дослідження, адекватних предмету, завданням і структурі дисертації; науковим аналізом одержаного в процесі роботи дослідницького матеріалу.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження обговорено у ході виступів автора з науковими повідомленнями на всеукраїнських та вузівських науково-практичних конференціях «Культурно-просвітницька діяльність в сучасних умовах» (Київ, 1994 р.), «Культура України: стан, проблеми, тенденції розвитку.» (Київ, 1997 р.); на науково-практичних конференціях, що проводились Українським центром культурних досліджень «Культура. Просвітництво. Дозвілля.» (Київ, 1995 р.), «Культурна політика України» (Київ, 1995 р.), «Культура села» (Київ, 1996 р.).

Ряд науково-методичних положень дисертації автором було викладено під час читання курсу «Основи бібліотекознавства і техніка роботи з книгою» (КДІК, 1990 - 1995 рр.); в ході розробки інструктивно-методичного листа щодо створення поліфункціональних закладів культури типу «клуб - бібліотека» (Відділ установ культури клубного типу Головного управління культурно-просвітницької роботи Міністерства культури і мистецтв України, 1997 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації знайшли своє відображення у 3 одноосібних публікаціях автора: одній брошурі і двох статтях у збірниках наукових праць.

Структура дисертації. Мета та завдання дослідження зумовили структуру дисертації. Дослідження обсягом 182 сторінки складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел (233 найменування) і 5 додатків.

Основний зміст роботи.

У вступі обгрунтовано вибір теми, її актуальність, визначено предмет дослідження, сформульовано його мету, завдання, розкрито методи дослідження, наукову новизну та практичне значення.

У першому розділі «Спілкування як важливий чинник формування духовної культури молодіжної аудиторії» розкриваються державні концепції організації дозвілля молоді як програми розвитку соціально-культурної сфери, аналізується соціально-психологічна сутність соціально-орієнтованого спілкування, спілкування розглядається як суттєва особливість і важлива функція організації педагогічної системи «клуб - бібліотека».

У розділі проаналізовано статистичні дані щодо сучасного стану мережі закладів культури клубного типу в Україні, виявлено основні тенденції їх розвитку. Особливу увагу зосереджено на проблемах молодіжного дозвілля. За даними соціологічних досліджень, проведених Українським НДІ проблем молоді, лише 3 % молодих людей України бере участь в офіційних і неофіційних громадських формах культурного життя. Як результат, постійне відвідування закладів культури клубного типу за останні три роки зменшилось у 8 - 10 разів. В багатьох містах і селах немає елементарних умов для духовного розвитку молоді. Складні соціальні проблеми молодого покоління негативно деформують структуру дозвілля. За коефіцієнтом інтелектуальності ЮНЕСКО наша молодь посідає 49 місце в світі, велика її група страждає неврозами, накроманією, алкоголізмом. Незабезпеченість структури дозвілля цієї вікової категорії створює базу для правопорушень, пошуку альтернативних, часто-густо нелегитимних, форм групового проведення вільного часу. Щорічно у скоєнні злочинів беруть участь понад 100 тисяч молодих людей.

У зв'язку з цим, автор звертається до Національних Державних програм «Культура. Просвітництво. Дозвілля.», «Молодь і дозвілля», «Молодь України», «Програма нової освіти», що спрямовані на вирішення молодіжних дозвіллєвих проблем.

Соціальне розшарування і пов'язані з цим зміни в соціальній структурі суспільства вимагають змін типів і форм роботи закладів культури клубного типу, переорієнтації їх діяльності. В розвитку типології закладів культури вже зараз простежуються дві полярні тенденції: спеціалізація та інтеграція.

В дослідженні автор розглядає досвід роботи бібліотек, які активно використовують у своїй діяльності клубні форми роботи, тобто виступають своєрідними поліфункціональними закладами культури типу «клуб - бібліотека», центрами дозвіллєвого спілкування молоді. Спілкування молодих людей у подібних закладах культури відбувається в активній, діяльнісній формі, наповненій гуманістичним, соціально-орієнтованим змістом, що сприяє формуванню певних ціннісних орієнтацій. Колективно-груповий характер спілкування сприяє задоволенню таких потреб молоді, як емоційне співпереживання, дружба і товаришування, світоглядне і духовно-моральне самовизначення, визнання своєї значущості і неповторності. Експеримент засвідчив, що виникаючий при цьому досвід соціальної взаємодії, емоційно-моральний «резонанс» відкриває широкі можливості для самовиразу і самореалізації молодих людей.

В дисертації автор виходить із розуміння спілкування як необхідної умови соціального, культурного репродукування людини, формування її специфічних соціальних здібностей, тобто здатності до взаємодії, взаєморозуміння і плідної сумісної діяльності. Враховуючи те, що спілкування молоді у будь-яких сферах життя частіше усього опосередковується різними видами діяльності, які визначають його змістовну спрямованість, автор найбільш продуктивною вважає точку зору на спілкування як на діяльність. В цьому контексті особливе значення мали роботи Ананьєва Б., Бехтєрєва В., Буєвої Л., Леонтьєва О., Ломова Б., Паригіна Б. Тому зміст і форму, в якій відбувається спілкування, автор визначає тією конкретною діяльністю, в яку воно включене.

Соціальність спілкування полягає в тому, що воно обслуговує колективну діяльність і виражає або реалізує суспільні відносини. В

процесі соціально-орієнтованого спілкування педагог завжди виступає як представник суспільства (колективу, соціальної групи) і те завдання, яке він вирішує, є соціальним завданням. Педагог або спонукає слухачів до безпосередньої соціальної активності, або об'єднує їх навколо соціально значущих ідей, формує або змінює їх переконання, систему цінностей, соціальні установки тощо, або забезпечує «фон» для такого соціального впливу, з використанням соціально значущої інформації. В соціально-орієнтованому спілкуванні безпосередньо реалізуються суспільні відносини, іде організація соціальної взаємодії. Можна сказати, що це своєрідні процеси «саморегуляції» суспільства або будь-якої його частини.

При структурній характеристиці спілкування як чинника життєдіяльності людини, виділено основні параметри даного процесу:

- психічний контакт, що виникає між індивідами і реалізується в процесі їх взаємосприйняття;
- обмін інформацією засобами вербального і невербального спілкування;
- взаємодія та взаємовплив учасників спілкування.

Відповідно до цих параметрів у дослідженні розглянуто перцептивну, комунікативну та інтерактивну сторони спілкування.

Перцептивний вид спілкування розкриває механізми: формування першого враження; сприйняття і розуміння співрозмовника під час тривалого спілкування; впливу загального контексту взаємодії на розуміння індивіда; прояву самопрезентації; казуальної атрибуції, які допомагають уникати труднощів, конфліктів під час спілкування.

Ефективність спілкування тісно пов'язана з комунікативною стороною цього процесу. Тільки те спілкування може бути визнано ефективним, в ході і в результаті якого відбувається позитивний особистісний розвиток усіх учасників взаємодії.

Отже, як засвідчив теоретичний аналіз проблеми, створення умов для спілкування; правильне розуміння ситуацій і адекватна поведінка в них, у більшості випадків призводить до успіху, отримання задоволення від спілкування, досягнення певних цілей, сприяють формуванню гуманістичних ціннісних орієнтацій.

Другий розділ дослідження «Забезпечення педагогічного керівництва спілкуванням молоді в умовах функціонування системи «клуб - бібліотека» присвячено визначенню шляхів оптимального

використання форм соціально-культурної та бібліотечної діяльності як різновиду соціально-орієнтованого спілкування.

Детально аналізуючи зміни у співвідношенні традиційних форм дозвілля молоді, автор зазначає, що на процес формотворення у соціокультурній сфері впливають внутрішні та зовнішні механізми, які представлені:

- системоутворюючими елементами, головними із яких є виховні цілі, завдання, функції, принципи і спрямованість соціально-культурної діяльності;
- об'єктивними соціально-економічними та соціально-культурними умовами, в яких функціонують установи культури;
- суб'єктивними чинниками, які мають свій прояв
  - у кількісній та якісній характеристиці організаторів дозвілля;
  - у сформованому арсеналі форм соціально-культурної діяльності;
  - у ступені розробленості теоретичних та методичних основ формотворення у сфері дозвілля, з урахуванням історичного досвіду їх реалізації.

Авторська експериментальна розробка сучасних форм дозвіллєвого спілкування молоді показала, що заміна однієї форми іншою відбувається у вигляді актуалізації її змісту, художнього матеріалу, вдосконаленні певних елементів, які сприяють оптимізації форми. Зазначимо, що під оптимізацією автор розуміє не просто найкращий результат, а результат максимально можливий в конкретних умовах. Оптимізація вимагає максимально можливої якості і передбачає наявність критеріїв, за якими визначається оптимальність досягнутих результатів.

В ході експериментальної роботи, яка тривала протягом 1995 - 1997 років у клубі «Співрозмовник» при бібліотеці Будинку культури С.Новосілки Києво-Святошинського району, було виявлено і перевірено прийоми та засоби педагогічного впливу, які сприяють активізації спілкування учасників у специфічних умовах підготовки та проведення масових заходів.

В межах експерименту використовувались різні синтетичні форми роботи, які мають загальні характерні ознаки:

- діяльнісна рівноправна співучасть членів любительського об'єднання при бібліотеці в процесі створення форми і у «виконавському» процесі;

- демократизм, самодіяльність і творча активність;
- структурність форми, тобто структурна відповідність заходу його педагогічній ефективності;
- комунікативність, яка полягає:

  а) в здатності (і можливості) членів об'єднання до різнобічних, вільних контактів;

  б) в динаміці цієї контактності, яка сприяє розвитку згуртованості групи до рівня колективу з наступним виходом у продуктивну соціальну діяльність.

Для визначення динаміки спілкування всередині групи автором було використано соціометрію, яка дозволила отримати об'єктивні відомості про характер взаємозв'язку між індивідами як на початку, так і у кінці експерименту. Соціометричні критерії було розроблено згідно з основними сферами активності групи: інтелектуальної, емоційної, ділової. Також було визначено адекватність сприйняття членами об'єднання міжособистих стосунків, які існують в групі.

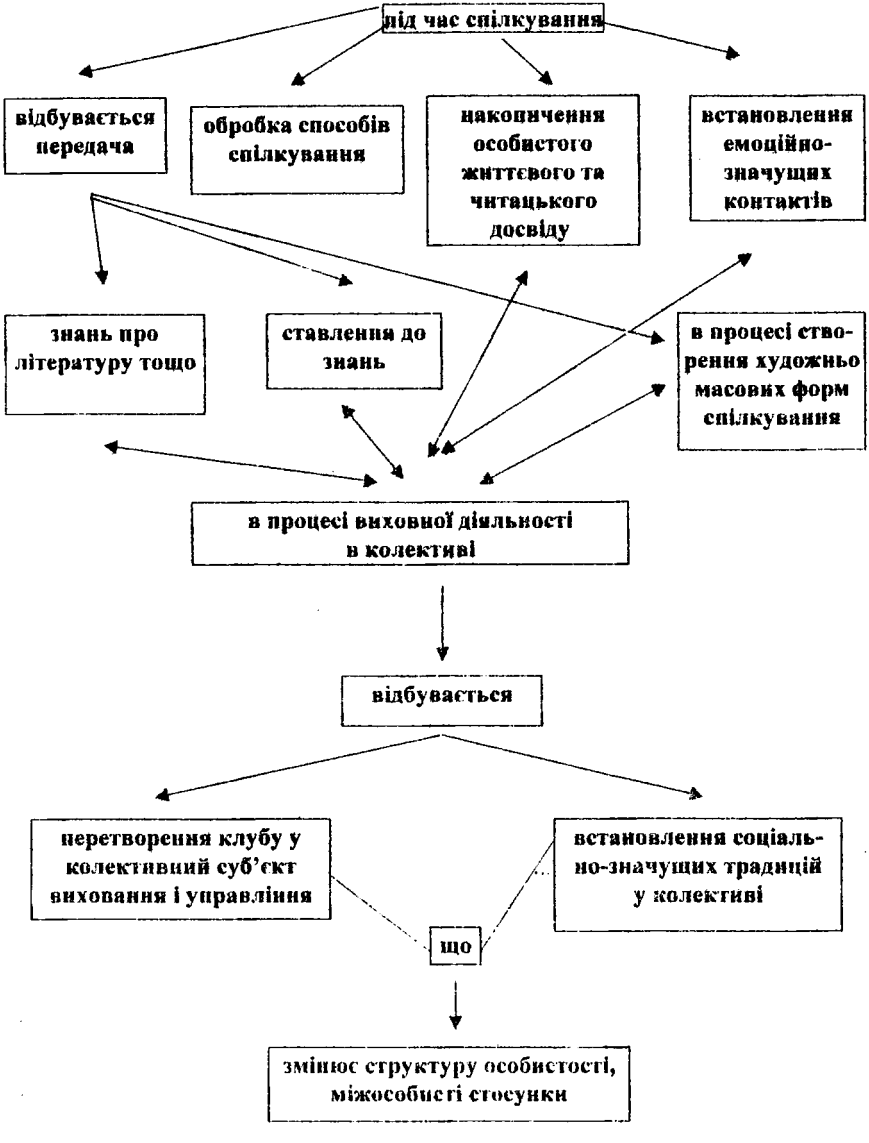
Результати соціометрії корелювалися з відомостями анкет, інтерв'ю. Використання комплексу методів надало можливості збільшити надійність соціометричних відомостей. Отримана інформація відображалась в соціоматрицях, які складено за кожним з соціометричних критеріїв.

Зважаючи на основні сфери активності групи, на початку експерименту було виділено по одному лідеру у кожній з сфер активності, а загальна кількість взаємовиборів була досить низька (20 %). Тому, врахувавши ці показники, автором було розроблено і реалізовано у колективі педагогічну програму організації спілкування, яка передбачала комплекс видів діяльності спрямованих на:

- розширення емоційних контактів в процесі залучення членів клубу до організації та проведення масових заходів;
- рівномірне поєднання і розподіл всіх видів діяльності у колективі, які забезпечують багатоступеневу програму організаційно-рольового спілкування;
- врахування інтересів та можливостей кожного члену клубу;
- врахування змін, які відбуваються у міжособистих стосунках всередині колективу, що дало можливість вносити відповідні корективи у виховний процес.

Схема 1.

Активний процес спілкування в клубі виникає:

Соціометричне опитування, яке проводилось після реалізації педагогічної програми організації спілкування, показало, що у колективі сформувалась лідерська група. Члени цієї групи посідають більш високе становище у тій чи іншій сфері активності, отримавши однаково велику кількість у кожній із них. Крім лідерської групи були виділені індивідуальні неформальні лідери. Виходячи із специфіки клубів за інтересами при бібліотеках, було виділено і лідерів читання, яким притаманна ініціатива у міжчитацькому спілкуванні, які мають вплив на читання членів клубу, що у значній мірі відбивається на атмосфері читання у клубі. Кількість взаємовиборів у колективі зросла до 82 %.

Результати соціометричних замірів дозволили автору стверджувати, що динаміка міжособистих стосунків членів клубу була обумовлена постійним вдосконаленням процесу спілкування, який відбувався між ними.

Для розширення емоційних контактів у клубі «Співрозмовник», як показано на Схемі 1, використовувались художньо-масові форми, які сприяють акивізації процесу спілкування та колективної діяльності.

При експериментальній розробці масових форм спілкування було застосовано метод моделювання педагогічного процесу, який допоміг відтворити цілісність об'єкту, що вивчається, його структуру та функціонування. У розробленій моделі важливу роль відіграли принципи організації змісту спілкування, серед яких на перший план було висунуто розвиваюче спілкування, яке передбачає оволодіння членами клубу комунікативними вміннями і навичками.

Створюючи експериментальну модель педагогічної програми, автор брав до уваги те, що в умовах сьогодення значна частина закладів культури клубного типу ще існує за інерцією і використовує у своїй діяльності традиційні форми роботи, які не задовольняють потреби та інтереси сучасної молоді. Тому, при моделюванні педагогічної програми спілкування, автором було попередньо вивчено запити, потреби та інтереси досліджуваної аудиторії.

Тривале різнопланове спостереження за членами клубу, а також система співбесід з ними довели, що спілкування у клубі повинно бути орієнтоване на духовну та соціальну активність особистості. При цьому, художній твір автор використовував як основу спеціально розроблених форм спілкування. Відпрацювання навичок спілкування

повинно стати продуктом повсякденної діяльності клубу. На основі цих навичок, спілкування можна використовувати як засіб формування моральних цінностей шляхом створення різноманітних програм засідань клубу типу : вечорів - роздумів, вечорів - портретів, аукціонів та інших форм соціально-культурної діяльності.

Але, при цьому підкреслюється, що від творчих здібностей, поглядів, ідеалів, умінь і навичок роботи організатора молодіжного дозвілля, від його обізнаності і культури, ставлення до справи значною мірою залежить, чи буде реалізована перетворювальна сила книги, чи будуть виконані педагогічні та соціальні функції системи «клуб - бібліотека». Тому у вузах культури серед навчальних курсів та дисциплін значне місце відводиться вивченню циклу предметів, пов'язаних з набуттям знань, умінь та навичок спілкування з людьми, з розвитком майстерності усного виступу, вмінням орієнтуватись в потоці інформації, у будь-якій педагогічній ситуації спілкування, враховувати особливості та характеристики різних видів і форм соціально-культурної діяльності, побудованих на принципах спілкування в роботі закладів культури клубного типу та бібліотечних установ.

Зважаючи на це, автором запропоновано розроблений лекційно-практичний і прикладний курс «Культура спілкування», який передбачає ознайомлення студентів вузів культури з методами самоаналізу, їх активну участь у ділових та рольових іграх, дискусіях, колективних обговореннях, в практичних заняттях з елементами тренінгу. Ефективність курсу підвищується внаслідок того, що паралельно з практичними навичками студенти одержують і теоретичні знання з соціології, педагогіки, психології та соціально-культурної діяльності. Зміст і методика викладання курсу орієнтовані на моделювання професійної діяльності в навчальному процесі. При формуванні змісту практичних занять автор виходив не із змісту навчальної дисципліни, а із аналізу майбутньої професійної діяльності студентів, в якій виокремлюються типові професійні завдання.

У висновках виділено найважливіші підсумки проведеного науков'ого дослідження, основні теоретичні і практичні рекомендації, що вказують на розв'язання завдань дослідження.

Висновки

1. Однією з головних проблем, які стоять сьогодні перед соціально-культурною сферою, є формування світогляду, духовних і моральних цінностей нації, зокрема молоді. Молодь - це головний капітал суспільства, що розвивається. Спілкування відіграє важливу роль в молодіжному середовищі. За допомогою спілкування відбувається передача, а точніше взаємопередача, специфічних для даного віку ціннісних орієнтацій, обмін думками по самому широкому колу проблем. Саме це змістовне наповнення спілкування молоді і визначає його самоцінність.

2. В роботі з молоддю необхідно орієнтуватись на складні, комплексні форми молодіжного дозвілля, в основі яких лежить такий структуроформуючий компонент як спілкування. Дозвіллєве спілкування молодих людей повинно відбуватись в активній, діяльнісній формі, наповненій гуманістичним, соціально-орієнтованим змістом, що сприяє формуванню певних ціннісних орієнтацій. При цьому слід мати на увазі, що :

- молодіжне дозвілля має переважно груповий, колективний характер;
- молодь в сфері дозвілля орієнтується, як правило, на спілкування з ровесниками;
- молодіжні форми дозвілля виступають, з одного боку, як засіб підготовки молоді до дорослого життя, до виконання суспільно значущих ролей, з іншого боку, вони допомагають реалізувати потребу в спілкуванні, пізнанні, діяльності;
- лідер - невід'ємний елемент культурно-дозвільної діяльності молоді, лідерство частіше усього неформальне.

3. Загострення економічної кризи, соціальна та політична нестабільність негативно відбиваються на культурно-духовних потребах молоді, її дозвіллєвому спілкуванні. У зв'язку з цим, одним із напрямів державної культурної політики є робота з реформування соціально-культурної сфери, вдосконалення форм і методів культурного обслуговування молоді. Як результат, майже у всіх областях України вже діють поліфункціональні культурно-дозвіллєві заклади типу «клуб - бібліотека», створюються нові структурні моделі бібліотек, до складу яких входять клуби за

інтересами, інші любительські об'єднання, тобто форми, притаманні установам культури клубного типу.

4. Виховний вплив клубах за інтересами при бібліотеках реалізується через індивідуальний підхід до членів об'єднання, який базується на певному читацькому інтересі, ініціативі, прагненні виявити творчий потенціал. Особлива роль клубів за інтересами полягає в організації дозвіллєвого спілкування, створенні атмосфери колективізму, сприянні набуттю навичок громадської діяльності, в наданні можливості емоційної та психологічної розрядки. В діяльності системи «клуб -бібліотека» повинні використовуватись знання з педагогіки, які стимулють і розвивають особистість. Найбільш фундаментальними і перспективними в умовах функціонування системи «клуб -бібліотека» є підходи до педагогічного спілкування з врахуванням особливостей, закономірностей, принципів і механізмів діалогу та полілогу.
5. Клуби за інтересами при бібліотеках можуть стати одним із провідних закладів для організації спілкування у соціокультурній сфері. А такі особливості цих любительських об'єднань, як доступність, нерегламентованість характеру і змісту, відсутність соціально-демографічних обмежень, можливість первісного включення на будь-якому рівні дозвіллєвих занять, мобільність форм їх діяльності роблять клуби за інтересами при бібліотеках одним з найбільш перспективних дозвіллєвих закладів для спілкування. Спілкування у клубах за інтересами становить собою процес, під час реалізації якого, шляхом добровільних, міжособистих, вибіркових контактів встановлюються зв'язки між людьми, які визначаються специфікою любительського об'єднання. Одночасно спілкування виступає видом діяльності, якою можна управляти за допомогою засобів клубної педагогіки. Спілкування у цих закладах носить пізнавальний, творчий, рекреативний і комунікативний характер.
6. Спілкування у клубах за інтересами при бібліотеках є необхідною умовою для соціального і культурного розвитку людини, формування її специфічних соціальних здібностей. В такому спілкуванні не тільки народжуються нові знання, з'являються нові потреби та інтереси, іде інтенсивний обмін «здібностями», але й активно взаємодіють різні культури, здійснюється своєрідний «відбір» соціальних і культурних цінностей, зберігаються і

репродукуються традиції, звичаї, передаються форми і способи діяльності, відбувається процес виховання шляхом спостереження за конкретними взірцями, особистими прикладами для навіювання.

7. Специфіка класифікації сучасних форм дозвілля, які застосовуються в системі «клуб -бібліотека», визначається їх комплексністю, органічним поєднанням і взаємопроникненням форм бібліотечної і культурно-просвітницької діяльності. При цьому невід'ємним компонентом цих форм є активне спілкування. Комплексні форми забезпечують найбільш сприятливі умови для спілкування прямого чи опосередкованого, узгодженого або конфліктного, для взаємовпливу та взаєморозуміння. Сучасні потреби молоді викликали до життя форми, які створюють умови для знайомства, вільного обміну думками, виявлення творчого та інтелектуального потенціалу людини. Комплексне використання цих форм може сприяти вихованню творчого читача, творчого учасника дозвіллєвого колективу.
8. Експеримент показав, що у клубах за інтересами при бібліотеках повинно відбуватися особистісне включення кожного учасника у колективну діяльність з розширенням емоційної насиченості міжособистого взаємовпливу. Цьому сприяє використання художньо-масових форм діалогічного та полілогічного спілкування, які базуються на творах художньої літератури. Художньо-масові форми спілкування, як відтворення форм міжособистого спілкування, сприяють розвитку мобільності, відкритості у різних ситуаціях, надають великі можливості для формування навичок спілкування. Ці форми колективного спілкування повинні бути представлені в певному наборі (по ситуаціях), що сприяє розкриттю особистих творчих (інтелектуальних, художньо-ігрових, організаторських) здібностей, орієнтації індивіда в різних ситуаціях спілкування, формуванню соціальної поведінки.
9. Експериментальне моделювання показало, що під час спілкування необхідно враховувати:

- розвинутість системи такого спілкування в цілому у даному колективі;
- окремі художні прийоми, засоби і соціально-психологічні механізми спілкування, які закладені в них;
- рівень розвинутості клубного об'єднання як колективу, у тому числі рівень «інтенсивності» спілкування в колективі;

- можливість пояснення у деяких випадках самих складних феноменів спілкування;
- використання діалогічних, полілогічних форм спілкування з елементами гри та засобами художньої виразності.

Разом з тим, під час проведення дослідницько-експериментальної роботи були виявлені внутрішні проблеми, а саме - протиріччя між потребою особистості у спілкуванні і можливістю повного задоволення цієї потреби. Це протиріччя можна пояснити як результат недостатньої обізнаності активу любительського об'єднання з принципами керівництва дозвіллєвим колективом, з механізмами спілкування, а звідси і з можливостями використання у своїй роботі художньо-масових форм спілкування, які можуть стати дієвим засобом формування особистості.

Відтак, можна стверджувати, що мистецтво живого повсякденного спілкування повинно стати органічною частиною професійної кваліфікації педагога, менеджера соціально-культурної діяльності. Комунікативні вміння майбутнього працівника соціокультурної сфери можуть бути достатньо розвинуті завдяки систематичному навчанню прийомам спілкування.

Основні положення дисертаційного дослідження викладено в таких публікаціях:

1. Ключко Ю.М. Шляхи організації дозвіллєвого спілкування молоді в процесі функціонування системи «клуб - бібліотека» (за матеріалами наукового дослідження)/ Міністерство культури і мистецтв України, Нац. Парламентська біб-ка України, Інформ.центр з питань культури і мистецтва.- К., 1998.- 20 с.
2. Ключко Ю.М. Роль дозвільного спілкування у формуванні ціннісних орієнтацій молоді // Культура України: стан, проблеми, тенденції розвитку: Збірник наук.стат. – К.: ІПК ПК, 1997.- С.244-247.
3. Ключко Ю.М. Роль інформаційної функції спілкування студентської молоді // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Зб. наук. праць: У 2-х частинах. Частина 2./ Державна академія керівних кадрів культури і мистецтва.- К.,1998.- С.186-195.

Ключко Ю.М. Шляхи організації соціально-орієнтованого спілкування молоді в процесі функціонування педагогічної системи «клуб - бібліотека». - Рукопис.
Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 - соціальна педагогіка. Київський державний університет культури і мистецтв, м. Київ, 1998.
Дисертацію присвячено визначенню шляхів організації соціально-орієнтованого спілкування молоді, здійснюваного педагогічною системою «клуб - бібліотека» в соціально-культурній сфері. Автором визначено та апробовано оптимальні форми та розроблено модель спілкування як чинника формування духовної культури молоді.
Ключові слова: соціально-орієнтоване спілкування, молодь, система «клуб - бібліотека».

Ключко Ю.Н. Пути организации социально-ориентированного общения молодежи в процессе функционирования педагогической системы «клуб – библиотека». - Рукопись.
Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. Киевский государственный университет культуры и искусств, Киев, 1998.
Диссертация посвящена определению путей организации социально-ориентированного общения молодежи, которое реализуется педагогической системой «клуб- библиотека» в социально-культурной сфере. Автором определены и апробированы оптимальные формы и разработана модель общения как фактора формирования духовной культуры молодежи.
Ключевые слова: социально-ориентированное общение, молодежь, система «клуб – библиотека».

Klutchko Julia M. Ways of organizing the social-oriented communication of youth within the process of functioning the pedagogical system "club – library". The manuscript.
The dissertation on competing a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on a speciality 13.00.05 – Social Pedagogics. Kyiv State University of Culture and Arts. 1998.

The dissertation is devoted to defining the ways of organizing the social-oriented communication of youth realized by the pedagogical system "club – library" within the social and cultural sphere. There were determinated and approved by the author the optimum forms, and the communicative model has been worked out as the factor of raising the spiritual culture of youth.
Key words: social-oriented communication, youth, system "club – library".